

Janusz Szulist

Personalistyczna tożsamość społeczności państwowej

Studia Elbląskie 14, 385-400

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PERSONALISTYCZNA TOŻSAMOŚĆ SPOŁECZNOŚCI PAŃSTWOWEJ

Słowa kluczowe: personalizm, demokracja, wspólne dobro, solidarność, siła polityki, magisterium Kościoła

Key words: Personalism, democracy, common good, solidarity, political power, magisterium of the Church

Schlüsselworte: Personalismus, Demokratie, Gemeinwohl, Macht der Politik, Lehramt der Kirche

Centralna pozycja osoby w życiu wspólnotowym decyduje o personalistycznym charakterze społeczności: „Zasadą bowiem, podmiotem i celem wszystkich instytucji społecznych jest i powinna być osoba ludzka, zwłaszcza że ze swej natury niewątpliwie wymaga ona życia społecznego”¹. Nie można zatem zrozumieć specyfiki życia wspólnoty w oderwaniu od integralnie pojmowanej osoby. Na konieczność integralnej koncepcji osoby wskazują personaliści, którzy – podobnie jak Emmanuel Mounier – przypisują osobie następujące własności: „osoba: 1. jest (...) strukturą psychofizyczną, ‘egzystencją wcieloną’; 2. transcenduje naturę; 3. jest otwarta na innych i świat dzięki komunikacji; 4. ma charakter dynamiczny; 5. jest wolna, nie jest skazana na osobowe istnienie, może je przyjąć lub odrzucić”². Osobę cechuje przyrodzona gotowość do rozwoju, współdziałania i wymiany myśli. Naturalna otwartość osoby obejmuje przede wszystkim odniesienie do Boga w Trójcy Jedynego. Owa relacja ma charakter wzorcowy, ponieważ człowiek jako osoba podobny jest do Boga. Z tego względu celem wszelkich ludzkich działań winno być zaszczerpienie miłosnych relacji, właściwych Osobom Trójcy Świętej, we wspólnocie, czyli w stosunku do innych osób³.

* Ks. dr hab. Janusz Szulist, prof. WSKS (UMK), pracownik naukowy na Wydziale Teologii UMK w Zakładzie Teologii Moralnej i Katolickiej Nauki Społecznej. Redaktor naczelny rocznika „Studia Pelplińskie”.

¹ *KDK*, 25.

² Właściwości osoby są określane w filozofii Mouniera jako zasady. Zob. M. B a r d e l, T. G a d a c z, *Osoba*, w: *Słownik społeczny*, red. B. Szlachta, Kraków 2004, s. 789.

³ *KNSK*, s. 105, 108–114; *KKK*, 1877.

Kluczowe miejsce jednostki jako osoby w ramach społeczności dotyczy również wspólnot politycznych jako jednej z form społeczności ludzkich, zaprezentowanych w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*⁴. Tezą niniejszej publikacji jest zależność między kwestią zachowania nienaruszalnego charakteru godności osobowej i stopniem sprawności realizacji zadań, właściwych społeczności państwowej. Powyższe założenie jest sformułowane na podstawie wykładni zawartej w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Niniejsza publikacja zawiera analizę fragmentów katechizmu, ze szczególnym odniesieniem do nauki Soboru Watykańskiego II i nauczania społecznego Jana Pawła II oraz Benedykta XVI.

Treść artykułu jest podzielona na trzy części. Pierwsza z nich prezentuje fragmenty Pisma świętego dotyczące społeczności państwowej, na które powołują się autorzy *KKK*. Punkt drugi przedstawia kluczowe elementy katechizmowej koncepcji wspólnoty politycznej. Przedmiotem ostatniej, trzeciej części wywodu jest model chrześcijańskiej demokracji jako forma ustrojowa najpełniej gwarantująca zachowanie nienaruszalności godności osobowej oraz praw człowieka.

I. NAUKA OBJAWIONA

Personalistyczny charakter społeczności ludzkich znajduje potwierdzenie w wielu fragmentach Pisma świętego. Punkt wyjścia w kwestii pierwszeństwa osoby ludzkiej wobec reszty stworzenia stanowią słowa wypowiedziane przez Boga do człowieka w ramach aktu dzieła stwórczego: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi” (Rdz 1,28). Człowiek znajduje się zatem w pozycji nadrzędnej wobec przedstawicieli innych gatunków istot żywych. Ów pierwszoplanowy charakter bytu ludzkiego zostaje potwierdzony i utrwalony w Ewangelii. Jezus podkreśla nadrzędną rolę człowieka w stosunku do prawa określającego świętowanie szabatu: „To szabat został ustanowiony dla człowieka, a nie człowiek dla szabatu” (Mk 2,27). Owo pierwszeństwo kwestii osobowej jest również zawarte we fragmentach Pisma świętego, podejmujących takie zagadnienia społeczne, jak: praca, niewolnictwo, wyłączenie społeczne itd. Istnieje zatem wiele tekstów biblijnych, ukazujących prymat człowieka wobec świata. W niniejszej publikacji zaprezentowane zostaną jednak te fragmenty Pisma świętego, do których odnoszą się autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W biblijnej – właściwie nowotestamentalnej – charakterystyce wspólnot politycznych, zawartej w *KKK*, pojawiają się trzy grupy tematyczne: przymnażanie zdolności danych przez Boga, zasady rządzące Królestwem Bożym oraz Boskie pochodzenie władzy.

Autorzy *KKK* powołują się na przypowieści o minach (por. Łk 19,11–27) i o talentach (por. Mt 25,14–30), ukazując w ten sposób charakter postulatu pomnażania otrzymanych od Boga zdolności. Oba fragmenty ewangeliczne dotyczą czasu powtórnego przyjścia Jezusa, kiedy to zostanie dokonany sąd. Święci Łukasz i Mateusz zwracają uwagę, iż człowiek jest wprawdzie obdarowany przez Boga różnymi

⁴ *KKK*, 1877–1948.

dobrami według posiadanych zdolności; w Ewangelii jest mowa o minach i talentach⁵. Kluczową kwestią jest jednak sposób, w jaki ludzie pożytkują otrzymane dobra, a ściślej – w jaki sposób wypełniają obowiązki powierników Bożych darów. Na podstawie analizy przywoływanych przypowieści należy stwierdzić, iż wzajemność w relacji z Bogiem jest wyrazem miłości „swojego Pana”. Im większa miłość, tym gorliwsze wypełnianie zadań zleconych przez Boga człowiekowi⁶. W Ewangelii według św. Mateusza znajduje się nawet wskazanie, iż troska o budowanie Królestwa Bożego jest czynnością priorytetową wobec spraw ziemskich (por. Mt 6,33). Zgodnie z zamysłem Bożym materia nie może bowiem przysłać ducha⁷.

W zakresie użytkowania talentów i m.in. nagrody wiecznej mogą spodziewać się wszyscy, którzy pomnożyli otrzymane dobra. Kara wieczna natomiast czeka ludzi, którzy wykazali bierność i obojętność wobec spodziewanej nagrody. Innymi słowy, „sługa zły i opieszły” nie potrafi przyjąć odpowiedzialności za swoje czyny. Jest to osoba egoistycznie skoncentrowana na zachowaniu stanu rzeczy, w którym dotychczas się znajdowała⁸.

Kolejna z wymienionych grup tekstów biblijnych, przywoływanych w KKK w kontekście wspólnot politycznych, dotyczy kluczowych wyznaczników porządku Królestwa Bożego. Jego fundamentalnym prawem jest przykazanie miłości. W Ewangelii według św. Mateusza znajduje się wezwanie do miłowania nieprzyjaciół (por. Mt 5,43–44). Postulat ewangeliczny, jak zauważa Józef Homerski, dotyczy nie tylko przezwyciężenia postawy nienawiści wobec innowierców. Jezus zobowiązuje przede wszystkim do miłości manifestowanej poprzez czyny, przekraczającej ustalone prawnie granice (por. Mt 43–48). Postępowanie człowieka w zakresie realizacji tak pojmowanej miłości nieprzyjaciół jest z natury ukierunkowane na realizację dobra, czyli w szerszym aspekcie również zbawienia⁹.

Trzecia grupa tekstów, do których odnosi się KKK w zakresie charakterystyki wspólnot ludzkich, obejmuje fragmenty podejmujące kwestię władzy. Zagadnienie boskiego pochodzenia władzy zostało zaprezentowane na podstawie *Listu do Rzymian* (13,1–2) i *Pierwszego Listu św. Piotra* (2,13–17). Św. Paweł w *Liście do Rzymian* stosuje określenie władzy jako zwierzchności. Nierówność pomiędzy rządzącymi a rządzonymi jest wpisana w naturalne funkcjonowanie społeczności. Pawłowa teza, iż „wszelka władza pochodzi od Boga” (por. Rz 13,1), potwierdza przekonanie o opatrnościowym charakterze relacji władzy. Istnienie rządzących

⁵ Zob. *Ewangelia według świętego Mateusza. Rozdziały 14–28. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, oprac. A. Paciorek, Częstochowa 2008, cz. 2, s. 506n; *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, oprac. F. Grylewicz, Poznań 1974, s. 290–293; *Das Evangelium nach Lukas*, erläutert von A. Stoeger, Düsseldorf 1966, s. 147–152.

⁶ Por. *Ewangelia według św. Mateusza. Księga wypełnionych nadziei, Wstęp, tekst, komentarz*, oprac. T. Loska, Katowice 1995, s. 222n.

⁷ Por. tamże, s. 108n.

⁸ Por. *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, oprac. J. Homerski, Poznań 1979, s. 321n.

⁹ Por. tamże, s. 141n. Realizacja przykazania miłości powinna dotyczyć przede wszystkim bliźnich, pojmowanych w pełni swojego konkretnego istnienia. Kategoria bliźnich określa m.in. osoby znajdujące się w potrzebie, tzw. maluczkich w społecznościach ludzkich (por. Mt 25,40). Zob.: tamże, s. 322n; *Ewangelia według św. Mateusza. Księga wypełnionych obietnic Bożych...*, s. 224n.

wynika bezpośrednio z natury stworzenia. Wszelkie zarzuty i działania, zmierzające do podważania autorytetu władzy, kwestionują zatem porządek Boży w świecie (por. Rz 13,2)¹⁰. Św. Paweł wspomina w swoim *Liście* również o bojaźni, przy czym podkreśla, że jest to bojaźń Boża (por. Rz 13,3). Logika rozumowania w cytowanym fragmencie *Listu do Rzymian* wskazuje, iż władcy działają w imię dobra, a dobrem najwyższym jest Bóg. Posłuszeństwo wobec władcy jest zatem posłuszeństwem wobec dobra Bożego¹¹.

Kontynuując wątek Boskiego pochodzenia władzy, należy odnieść się do *Pierwszego Listu* św. Piotra, zawierającego wezwanie do uległości wobec władzy (2,13–17). Relacja podporządkowania jest wyrazem pokory i posłuszeństwa, które najwyższy swój wyraz znalazły w postawie Jezusa podczas wydarzeń pasyjnych. Wówczas Jezus okazał się nie tylko posłuszny wobec żołnierzy, ale również był bezgranicznie pokorny wobec woli zbawczej Boga dla świata. Precyzując funkcje władzy, św. Piotr stwierdza, że możliwe jest karanie przestępców (2,14), natomiast obywatelom czyniącym dobro należy udzielać pochwał; owe wyrazy uznania mają przy tym wysoki autorytet. Tak zarysowane funkcje państwa posiadają analogię w *Liście do Rzymian* św. Pawła (por. Rz 13,3–4).

Św. Piotr nawiązuje również do kwestii wolności obywateli. Stwierdza, iż obywatele są wolni na gruncie prawa Bożego. Jedyne wola Ojca Niebieskiego wyznacza granice postępowania chrześcijan. W konsekwencji uczniowie Chrystusa wobec państwa, stanowiącego instancję władzy niższą od Boskiej, zachowują prawo do wolności, pozostając względem siebie w relacjach braterskich (por. 1 P 2,16)¹².

Drugi rozdział *Pierwszego Listu do Tymoteusza* zawiera wezwanie do modlitwy za władców (por. 1 Tm 2,1–2), stanowiące istotny element relacji wewnątrzpaństwowych. We wskazanym fragmencie św. Paweł określa charakter owych modlitw, które powinny wyznaczać styl życia chrześcijanina. Modlitwa w koncepcji Pawłowej posiada podwójnie powszechny charakter. Po pierwsze, życie modlitewne obejmuje wszystkich chrześcijan. Po drugie, przedmiotem modlitwy mogą być wszyscy ludzie. Pośród tych, za których należy się modlić, św. Paweł wymienia królów i wszystkich sprawujących władzę. Celem modlitw za rządzącymi jest ukształtowanie takich form współżycia społecznego, w których chrześcijanie będą mieli zagwarantowane życie w pokoju. Ow pokój obejmuje również swobodę w sprawowaniu kultu¹³.

¹⁰ Por. *List do Rzymian. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, oprac. K. Romaniuk, Poznań 1978, s. 249nn.

¹¹ Por. tamże, s. 251n.

¹² Por. *Der erste Brief des Apostels Petrus*, erlaeutert von B. Schwank, Duesseldorf 1964, s. 64–69.

¹³ Por. *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, oprac. J. Stępień, Poznań 1979, s. 331n.

II. CHARAKTERYSTYKA KLUCZOWYCH ELEMENTÓW SPOŁECZNOŚCI PAŃSTWOWEJ

Na podstawie wykładni *Katechizmu Kościoła Katolickiego* można wskazać na dwa najważniejsze elementy wspólnoty ukształtowanej w ramach instytucji państwa. Pierwszym z nich jest współdziałanie osób na rzecz wspólnego dobra. Drugi element stanowi władza, analizowana w ramach solidarnej społeczności. Sposób wykonywania władzy decyduje ostatecznie o ustroju państwa. Naturalnym dążeniem struktur państwowych jest poszukiwanie takich form ustrojowych, które najlepiej odpowiadają dobru osoby.

2.1. Współdziałanie na rzecz dobra społeczności

Osoby tworzące wspólnoty ludzkie wyrażają swoją osobowość nie tylko przez sam fakt bycia, ale przede wszystkim poprzez działanie. Z natury aktów osoby wynika ich przyporządkowanie do pewnego celu. Owym celem, fundamentalnym dla wspólnot ludzkich, jest dobro posiadające personalistyczny charakter. Mówiąc zatem o współdziałaniu jednostek w ramach społeczności, należy uwzględnić dwa elementy. Po pierwsze, wskazuje się na element dobra wspólnego, umożliwiający w efekcie dalsze doskonalenie jednostek i społeczeństwa. Po drugie, istotne jest urzeczywistnianie postulatów solidarności, w zasadniczy sposób kształtujące więź społeczną – niezbędną przy przewyżczeniu wszelkich stanów związanych z grzechem.

2.1.1. Dobro wspólne

Katechizm Kościoła Katolickiego, określając dobro wspólne, powołuje się na *Konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym*, w której znajduje się następujące określenie: „dobro wspólne – to znaczy suma tych warunków życia społecznego, które pozwalają bądź to grupom, bądź poszczególnym jego członkom pełniej i szybciej osiągnąć ich własną doskonałość”¹⁴. W myśl nauczania Ojców Soborowych dobro wspólne występuje w ciągłej relacji względem osoby albo grup, składających się na wspólnotę polityczną. Państwo funkcjonujące w imię dobra wspólnego posiada naturalny cel, wyrażający się w ochronie godności osobowej obywateli, jak też w zagwarantowaniu przysługujących im „uprawnień w rzeczywistości publiczno-prawnej”, a więc w zakresie praw człowieka¹⁵.

¹⁴ KDK 26,74.

¹⁵ Por. H. S k o r o w s k i, *Prawa człowieka*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 394. Zależność pomiędzy godnością osobową a prawami człowieka, w ramach której godność osoby stanowi fundament dla jej praw, w następujący sposób opisał Jan XXIII w encyklice *Pacem in terris*: „Wszelkie współzycie ludzi, jeżeli chcemy, aby było dobrze zorganizowane i rozwijało się pomyślnie, musi opierać się na podstawowej zasadzie, że każdy człowiek jest osobą, to znaczy istotą obdarzoną rozumem i wolną wolą, wskutek czego ma prawa i obowiązki, wypływające bezpośrednio i równocześnie z własnej jego natury”. Cyt. za: J a n

Godność osobowa jest analizowana w ramach nauczania społecznego Kościoła w dwóch wymiarach. Pierwszym z nich jest wymiar nadprzyrodzony, natomiast drugim – wymiar naturalny¹⁶.

Godność osoby w wymiarze nadprzyrodzonym jest ukazana w opisie stworzenia człowieka z *Księgi Rodzaju*: „Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę” (1,27). O godności osobowej świadczy zatem rys podobieństwa do Boga. Człowiek kontynuuje dzieło stworzenia; panuje nad istotami żyjącymi na ziemi oraz posiada zdolność prokreacji (por. Rdz 1,28). Ów fakt podobieństwa do Boga dotyczy również natury społecznej człowieka. Osoba jest zdolna do zawiązywania wspólnot, rozwijając tym samym swoje naturalne zdolności. Wzór dla wspólnot ludzkich stanowią relacje, zachodzące pomiędzy Osobami Trójcy Świętej. Z tego względu zasadniczą cechą stosunków w ramach wspólnot ludzkich jest miłość, będąca odwzorowaniem Bożej miłości w realiach doczesnych¹⁷. O godności człowieka w aspekcie nadprzyrodzoności decyduje jednak nie tylko element podobieństwa, ale zdolność komunikowania się człowieka z Bogiem. Owo komunikowanie obejmuje zarówno modlitewną łączność, w znaczeniu swoistej rozmowy z Bogiem, jak również przekazywanie przez Boga człowiekowi darów w postaci łask, charyzmatów itd. Przedstawiona powyżej wymiana dóbr między Stwórcą i osobą ludzką dokonuje się według wspomnianej już zasady miłości; ma przy tym na celu doskonalenie człowieka oraz środowiska jego życia, w tym także społeczeństwa¹⁸.

W wymiarze naturalnym godność dotyczy faktu posiadania przez osobę władzy poznawczej, władzy wolitywnej oraz sumienia. Władza poznawcza obejmuje w pierwszej kolejności zdolność człowieka do określenia własnej natury; określa również elementy odróżniające osobę od innych stworzeń. Władza poznawcza człowieka dotyczy ponadto odniesienia do świata w sensie określania prawdziwości owej relacji, jak też odkrywania struktur i sposobu funkcjonowania rzeczywistości transcendentnej w stosunku do osoby. Natomiast władza wolitywna obejmuje wszelkie działania, a więc realizację przez człowieka właściwych sobie celów. Powołując się na zasady tomizmu, należy stwierdzić, iż człowiek najpierw dokonuje czynności poznawczych, a dopiero w dalszej kolejności podejmuje określone działania. Zbieżność elementu kognitywnego oraz wolitywnego w osobie czyni ostatecznie człowieka odpowiedzialnym za swoje postępowanie¹⁹. Trzeci element składowy godności osobowej w wymiarze naturalnym stanowi sumienie. W *Gaudium et*

XXIII, Encyklika „O pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i pokoju” (*Pacem in terris*), w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym – Lublin 1987, cz. 1, 9 (cyt. dalej: PiT).

¹⁶ Zob. S. F e l, *Prawa człowieka – rozwój idei, podstawa, treść i ochrona*, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Katowice 2007, s. 61.

¹⁷ Por. KNSK 108. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* w punkcie dotyczącym „Człowieka stworzonego na obraz Boga” podkreśla, iż nienaturalnym stanem jest samotność osoby ludzkiej. Z tego względu za zgodne z naturą uchodzą kształtowanie różnego rodzaju wspólnot, począwszy od wspólnoty naturalnej, jaką jest rodzina. Por. KDK 12.

¹⁸ Por. KKK 356–361; zob. również: S. F e l, dz. cyt., s. 61n.

¹⁹ Por. J. S z u l i s t, *W kierunku pełniejszego człowieczeństwa. Dobro wspólne jako wzorzec dla personalistycznych odniesień w rzeczywistości społeczno-politycznej*, Pelplin 2009, s. 134n.

spes znajduje się następujące określenie tego pojęcia: „Sumienie jest najskrytszym ośrodkiem i sanktuarium człowieka, w nim pozostaje on sam z Bogiem, którego głos rozbrzmiewa w jego wnętrzu”²⁰. Soborowe określenie sumienia nawiązuje ściśle do aspektu religijnego w sensie odniesienia człowieka do Boga, który jest interpretowany jako Najwyższy Prawodawca. Boże prawo stanowi dla człowieka drogowskaz, wskazujący właściwy kierunek podejmowanych działań. Wyznacza zatem tok postępowania, gwarantujący wzrastanie osoby w doskonałości. Należy jednak zaznaczyć, że oprócz religijnego charakteru sumienie posiada również inny wymiar, określane mianem etycznego, dotyczący rozeznania pomiędzy dobrem a złem²¹.

Odniesienie do prawa Bożego w ramach sumienia podkreśla niepodważalny charakter godności osobowej. W tym aspekcie autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego* zwracają uwagę na kwestię prawości. Człowiek, który w swoim sumieniu odczytuje Boże prawo, a następnie postępuje według jego reguł, czyni swoje życie prawym i dobrym. W ten sposób potęguje się szlachetność życia, podarowanego człowiekowi przez Boga. Prawość w zakresie sumienia obejmuje również zdolność do odczytywania Bożych wskazań w konkretnych uwarunkowaniach. Człowiek potrafi wówczas wpisywać swoje działanie w hierarchicznie uporządkowaną rzeczywistość, w ramach której Boże prawo ukazuje dobra, od momentu stworzenia przyporządkowane do realizacji nadrzędnego celu, jakim jest ludzkie zbawienie²².

Zachowanie praw człowieka wyznacza zakres realizacji zasady sprawiedliwości. Autorzy *KKK* wskazują na nienaruszalność godności osobowej oraz wynikających z niej praw człowieka: „Poszanowanie osoby ludzkiej pociąga za sobą poszanowanie praw, które wypływają z jej godności jako stworzenia. Prawa te są uprzednie w stosunku do społeczności i powinny być przez społeczność uznane”²³. Natomiast każde działanie podważające godność osobową oraz prawa człowieka stanowi bezpośredni wyraz dyskryminacji, dotyczącej nie tylko pojedyncze i konkretne jednostki czy grupy społeczne, ale podważającej istotę człowieczeństwa²⁴.

Charakterystyka dobra wspólnego w *KKK* obejmuje nie tylko nadrzędność odniesienia do osoby. Autorzy wyróżniają także inne elementy składowe dobra wspólnego, a mianowicie: dobrobyt społeczny wraz z rozwojem oraz pokój²⁵. Dobrobyt społeczny stanowi spełnienie postulatów polityki społecznej wobec obywateli danej społeczności państwowej. Warto przypomnieć, czym jest polityka społeczna. Ryszard Szarfenberg formułuje następującą definicję tego terminu: „Polityka społeczna jest rodzajem polityki publicznej i wiąże się z instrumentalnym wykorzystaniem władzy w państwie do osiągnięcia wszechstronnego dobrobytu wszystkich obywateli, z uwzględnieniem nierówności socjalno-ekonomicznych oraz nierówności władzy między różnymi grupami obywateli”²⁶. Państwo organizuje w zasadniczym stopniu funkcjonowanie polityki społecznej i w ramach tego działania jest ukierunkowane

²⁰ KDK 16.

²¹ S. Olejnik, *Teologia moralna fundamentalna*, Włocławek 1998, s. 235n., 242n.

²² Por. *KKK* 1780.

²³ Tamże 1930.

²⁴ Zob. tamże 1934nn.

²⁵ Zob. tamże 1908n.

²⁶ R. Szarfenberg, *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna. Przewodnik akademicki*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa 2009, s. 34.

przede wszystkim na dobro osoby. Jedną z konsekwencji owych czynności władz jest wzrost dobrobytu w wymiarze materialnym. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* określa katalog dóbr, będący z pewnym stopniem elementem przedmiotowym polityki społecznej: „pożywienie, ubranie, mieszkanie, prawo do wolnego wyboru stanu życia i założenia rodziny, wykształcenie, praca, dobra opinia, poszanowanie, odpowiednia informacja, postępowanie zgodne ze słuszną normą swojego sumienia, ochrona życia prywatnego, sprawiedliwa wolność oraz wolność religijna”²⁷. Zakres usług publicznych oraz interwencji państwa w zakresie polityki społecznej w żaden sposób nie może naruszać ani podmiotowości obywateli, ani mniejszych grup kształtujących społeczność państwową. Ideą przewodnią dla współczesnych wspólnot politycznych jest idea państwa subsydiarnego. Zasada pomocniczości²⁸ jako jedna z głównych reguł, funkcjonujących w ramach współczesnych ustrojów politycznych – abstrahując od jej negatywnego bądź pozytywnego aspektu – jest urzeczywistniania dwukierunkowo²⁹. Jak już stwierdzono powyżej, państwo organizuje politykę społeczną. Pomimo to obywatele są zobowiązani do zachowania właściwej sobie aktywności. Zaangażowanie obywatelskie obejmuje nie tylko urzeczywistnianie maksimum możliwości w zakresie zaspokajania właściwych sobie potrzeb. Niemniej aktywność społeczna dotyczy również możliwości skutecznego zgłaszania instytucjom nadrzędnym postulatów do realizacji³⁰.

Regulacja potrzeb człowieka, zmierzająca do podwyższania poziomu jego egzystencji, jest warunkiem prawdziwego rozwoju osoby, a także społeczności. Paweł VI w encyklice *Populorum progressio* przedstawia koncepcję integralnego rozwoju. W myśl postulatów Ojca Świętego „prawdziwy rozwój” polega na tym, „że zarówno jednostki, jak i ogół ludzi, przechodzą z mniej ludzkich warunków życia do warunków bardziej godnych człowieka”³¹. Prawdziwość rozwoju jest równoznaczna nie tylko z jego integralnością, ale również z towarzyszącym mu wymiarem humanistycznym, zgodnie z którym w ramach doktryny chrześcijańskiej powinien wzrastać w rozwoju każdy człowiek, jak i wszelkie wspólnoty, tworzone przez niego wspólnie z innymi osobami³². Zasada powszechnego przeznaczenia dóbr ukazuje zakres, w jakim dobra materialne – stanowiące chociażby własność prywatną – są podporządkowane rozwojowi człowieka. Nie można bowiem odebrać osobie dóbr koniecznych, co oznacza, iż ludzka egzystencja znajduje się zawsze w pozycji pierwszeństwa przed materią³³. Natomiast w społeczeństwach, w których następuje odwrócenie tego porządku (tzn. kiedy sfera materii zyskuje prymat nad człowiekiem), dochodzi do kształtowania struktur redukujących osobę do przed-

²⁷ KDK 26; zob. również: KKK 1908.

²⁸ Zob. P i u s XI, *Encyklika „O odnowieniu ustroju społecznego i dostosowaniu go do normy prawa Ewangelii (Quadragesimo Anno)*, w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym – Lublin 1987, cz. 1., 79 (cyt. dalej: QA).

²⁹ Zob. KNSK 186.

³⁰ Por. T. H e r r, *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej*, Kraków 1999, s. 329.

³¹ P a w e ł VI, *Encyklika o popieraniu rozwoju ludów (Populorum progressio)*, w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym – Lublin 1987, cz. 1., 20 (cyt. dalej: PP).

³² Por. S. O l e j n i k, *Teologia moralna życia społecznego*, Włocławek 2000, s. 448n.

³³ Por. J a n P a w e ł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, w: T e n ż e, *Encykliki*, Kraków 1996, t. 1, s. 19 (cyt. dalej: LE); cyt. za: KNSK 172.

miotu, czyli rzeczy funkcjonującej w systemie gospodarowania³⁴. Podsumowując, należy stwierdzić, iż wzrost dobrobytu przez zachowanie postulatów nauki chrześcijańskiej posiada humanizujący charakter.

Drugim elementem dobra wspólnego, wyróżnionym w *KKK*, jest pokój, określany mianem „trwałości i bezpieczeństwa sprawiedliwego porządku”³⁵. Porządek doczesny w katechizmowej charakterystyce pokoju jest odzwierciedleniem Bożego ładu w świecie. Człowiek nie tylko otrzymuje ów ład w darze od Boga, ale jest odpowiedzialny za utrzymywanie go w świecie. Człowiek pokoju to osoba urzeczywistniająca w swoim codziennym działaniu zasady sprawiedliwości i miłości. Sprawiedliwość pozycjonuje człowieka w stosunku do prawa, podczas gdy miłość pozwala na rozpoznanie bliźniego jako osoby. Autorzy *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, cytując fragment encykliki *Ubi arcano* Piusa XI, bezpośrednio podkreślają znaczenie sprawiedliwości i miłości w procesie urzeczywistniania idei pokoju. W myśl ich nauczania sprawiedliwość służy usuwaniu wszystkiego, co sprzeciwia się budowaniu pokoju, natomiast sam pokój w swojej istocie jest konsekwencją miłości³⁶.

2.1.2. Solidarność

Decydujący wpływ na jedność społeczności i na charakter relacji między jednostkami posiada niezwykle istotny wymiar wspólnoty, jakim jest solidarność. W aspekcie szeroko rozumianych nauk społecznych solidarność można rozumieć na dwa sposoby. Po pierwsze, semantyczny zakres pojęcia solidarności niemalże pokrywa się z definicją dobra wspólnego. W tym znaczeniu solidarność oznacza wspólnie działanie na rzecz określonego dobra. Czesław Strzeszewski wskazuje, iż istota omawianego zjawiska jest tożsama z zasadą dobra wspólnego³⁷. Realizując postulaty solidarności, zarówno jednostki, jak i całe społeczeństwo stale wrażliwieją w doskonałości. Po drugie, solidarność jest analizowana w aspekcie czystej pragmatyki. W myśl tej koncepcji znaczenia badanego terminu kluczową rolę odgrywa element współzależności, wobec którego skuteczność wspólnego działania w zdobywaniu wyznaczonych sobie celów jawi się jako drugorzędna. Pewnym wyznacznikiem dla sprawnej i skutecznej realizacji zaplanowanych zadań jest racjonalizacja³⁸. Odwołując się do powyższych rozróżnień, autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego* utożsamiają solidarność z „przyjaźnią” lub „miłością społeczną”³⁹.

W ramach katolickiej nauki społecznej podejmowana jest również kwestia teologicznego uzasadnienia w kwestii urzeczywistniania solidarności. Pierwsza przesłanka dotyczy postulatu, iż poprzez solidarne działania człowiek zdobywa

³⁴ Zob. LE 14; S. Olejnik, *Teologia moralna życia społecznego...*, s. 448.

³⁵ *KKK* 1909.

³⁶ Por. Pius XI, *Encyklika „Ubi arcano”*, *AAS* 14 (1922) 686, cyt. za: *KNSK* 494.

³⁷ Zob. C. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, s. 508–521, za: J. Kupny, *Podstawowe zasady życia społecznego*, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zasady życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Katowice 2007, s. 78.

³⁸ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, Warszawa 1993, s. 53n.

³⁹ Por. *KKK* 1939.

możliwość urzeczywistnienia swojej natury społecznej. Jedynie dzięki współpracy z innymi można urzeczywistniać dobra, które przekraczają zdolności jednostki⁴⁰. Druga przesłanka wskazuje, iż solidarność wpływa na gotowość jednostek do ofiarności. Owa zależność dotyczy zarówno pokonywania własnych słabości, jak również akceptacji cudzej odmienności, sprzyjającej pogłębianiu integracji wspólnot ludzkich⁴¹. Po trzecie, urzeczywistnianie solidarności sprzyja budowaniu struktur społecznych, dla których idealnym odwzorowaniem jest Ciało Mistyczne Chrystusa. Właśnie w takich strukturach pojawia się element jednoczący, a istniejące więzi stanowią wyraz miłości Bożej⁴². Po czwarte, solidarne działanie w najskuteczniejszy sposób sprzyja przewycięzaniu struktur grzechu⁴³. Solidarność motywuje ludzi do przełamywania patologii społecznych, wyrażających się w wyzysku, dyskryminacji, dysproporcjach społecznych itd. Nawiązując do wszelkich działań motywowanych solidarnością, *Katechizm Kościoła Katolickiego* wskazuje na różne ich formy, w ramach których są rozwiązywane problemy społeczne: „(...) solidarności biednych, solidarności między bogatymi i biednymi, solidarności pracujących, solidarności między pracodawcami a pracownikami w przedsiębiorstwie, solidarności między narodami i ludami”⁴⁴.

Głównym wyznacznikiem realizacji czynów solidarnych powinno być dobro wspólne. „Nie jest więc ona [solidarność – J.Sz.] tylko nieokreślonym współczuciem czy powierzchownym rozrzewnieniem wobec zła dotyczącego wielu osób, bliskich czy dalekich. Przeciwnie, jest to mocna i trwała wola angażowania się na rzecz dobra wspólnego, czyli dobra wszystkich i każdego (...)”⁴⁵. Jan Paweł II stwierdza wprost, iż solidarność przekracza stany wyznaczone przez emocjonalne zachowania, wyrażające postawę wczucia. Solidarne działanie to nie tylko świadomość wspólnego celu, ale to również więź kształtowana w duchu braterstwa, możliwego do uobecnienia w całej swojej pełni w relacjach pomiędzy osobami⁴⁶.

2.2. Władza

Kluczowy elementem społeczności państwowych stanowi instytucja władzy. Odniesienie do niej zarówno samych rządzących, jak również obywateli, stanowi podstawę moralnej oceny wspólnot politycznych. Analiza kwestii szczegółowych, związanych ze znaczeniem władzy dla wspólnot politycznych, wymaga w pierwszej kolejności wyjaśnienia, czym jest władza. Zbigniew Stachowski akcentuje, iż ów termin w pierwszej kolejności dotyczy panowania i rządzenia. Niezbędnym warunkiem wykonywania władzy jest posłuszeństwo ze strony obywateli. Sposób wy-

⁴⁰ Por. *KNSK* 192.

⁴¹ J a n P a w e ł I I, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, w: T e n ż e, *Encykliki*, Kraków 1996, t. 1, s. 38 (cyt. dalej: SRS); L E 8; T e n ż e, *Encyklika „Centesimus annus”*, w: T e n ż e, *Encykliki*, Kraków 1996, t. 2, s. 57 (cyt. dalej: CA), za: *KNSK* 193.

⁴² Por. J. S z u l i s t, *W kierunku pełniejszego człowieczeństwa...*, s. 218n.

⁴³ Por. SRS 36n, za: *KNSK* 193.

⁴⁴ *KKK* 1941.

⁴⁵ SRS 38.

⁴⁶ Por. *KNSK* 193.

konywania władzy jest w pewnym sensie wypadkową historii danej społeczności, jak również oddziaływania aktualnych trendów kulturowych. Istotną miarę stopnia wykonywania władzy stanowi oczywiście jej skuteczność⁴⁷.

W aspekcie odniesienia koncepcji Boskiego pochodzenia władzy do rzeczywistości państwa, zawartej w Nowym Testamencie, należy stwierdzić za Andrzejem Zwolińskim, iż „bezpośrednią przyczyną sprawcą państwa jest społeczna natura człowieka, a pośrednią i ostateczną – Stwórcą tej natury, Bóg”⁴⁸. Człowiek winien być zatem odpowiedzialny za konkretne formy ustrojowe. Charakter społeczności państwowej, wyrażający się w występowaniu autorytetu oraz w zależności pomiędzy rządzącymi i rządzonymi, jest wpisany w ład, przekazany przez Boga stworzeniu⁴⁹.

Autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, charakteryzując pojęcie władzy, zwracają uwagę na nadawanie praw, wydawanie poleceń oraz posłuszeństwo obywateli. Podmiotami władzy mogą być zarówno osoby, jak i instytucje⁵⁰. Katechizmowe określenie władzy nie ogranicza się jednak tylko do wyliczenia jej elementów składowych. Element władzy jest bowiem wpisany w koncepcję społeczności, która z natury dąży do urzeczywistniania postulatów dobra wspólnego. W tym aspekcie *Katechizm* nawiązuje bezpośrednio do encykliki *Pacem in terris* Jana XXIII: „Społeczność ludzka nie może być dobrze zorganizowana ani wytwarzać odpowiedniej ilości dóbr, jeśli jest pozbawiona ludzi sprawujących prawowitą władzę, którzy stoją na straży praw i w miarę potrzeby nie szczędzą swej pracy i starań dla dobra wszystkich”⁵¹. Wykonywanie władzy w zgodzie w porządku moralnym, wyznaczonym przez koncepcję dobra wspólnego, zapewnia sprawne funkcjonowanie wspólnot ludzkich⁵². Odniesienie do dobra wspólnego decyduje o prawości i moralności wykonywania władzy: „(...) władza polityczna, czy to we wspólnocie jako takiej, czy też w reprezentujących państwo instytucjach, powinna być sprawowana zawsze w granicach porządku moralnego dla osiągnięcia dobra wspólnego, i to rozumianego dynamicznie, w zgodzie z porządkiem ustanowionym lub takim, który dopiero po-

⁴⁷ Por. S t a c h o w s k i, *Władza*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 568.

⁴⁸ A. Z w o l i ń s k i, *Życie społeczno-polityczne*, w: T. B o r u t k a, J. M a z u r, A. Z w o l i ń s k i, *Katolicka nauka społeczna*, Częstochowa 1999, s. 225.

⁴⁹ Zob. S. O l e j n i k, *Teologia moralna życia społecznego...*, s. 380n.

⁵⁰ Por. *KKK* 1897.

⁵¹ PT 46, za: *KKK* 1897.

⁵² Według Theodora Herra władza państwowa jest ograniczona przez trzy czynniki: prawo Boże, prawo naturalne oraz zasadę pomocniczości. Charakter posłuszeństwa prawu Bożemu wyraża fragment z *Dziejów Apostolskich*: „Trzeba bardziej słuchać Boga niż ludzi” (2,29). Nie może zatem istnieć sprzeczność w kwestiach społecznych i politycznych pomiędzy wskazaniami religijnymi a ustawodawstwem państwowym. W przypadku istnienia takiej sprzeczności chrześcijanie są zobowiązani podporządkować się Bogu. Drugim ograniczeniem dla władzy jest prawo naturalne, określane mianem sposobu urzeczywistniania woli Bożej w świecie. Natura owego prawa wymaga jego konkretyzacji w ramach życia społecznego i politycznego. Trzecim czynnikiem ograniczającym władzę państwową jest zasada pomocniczości. Osoby oraz mniejsze społeczności powinny mieć zagwarantowaną podmiotowość. Natomiast w sytuacjach niewydolności, dotyczącej realizacji właściwych im funkcji, powinna być przewidziana możliwość interwencji państwa. Tylko w ten sposób można należycie chronić wolność, będącą naczelną cechą natury ludzkiej. Por. T. H e r r, dz. cyt., s. 345–348.

winien być ustanowiony”⁵³. Służba dobru wspólnemu przez rządzących powoduje, że obywatele darzą władzę szacunkiem i są jej posłuszni. Etyczność rządzących warunkuje więc w sposób bezpośredni posłuch u obywateli⁵⁴.

Władza państwowa cechuje się właściwościami, które za Czesławem Strzeszewskim charakteryzuje Andrzej Zwoliński, opisując życie społeczno-polityczne w zakresie państwa. Pierwsza własność wyraża się w stwierdzeniu, iż władza państwowa jest najwyższa. Oznacza to, iż w państwie nie istnieje żadna wyższa instancja, która by rozstrzygała problemy, z jakimi zwracają się do niej obywatele. Po drugie, władza państwowa jest niepodzielna. Nie można zatem „dzielić władzy z żadną inną społecznością”. Wyklucza się ten sposób transfer kompetencji na inne społeczności państwowe. Po trzecie, władza państwowa jest niezmienna. Istnienie władzy wpisane jest w naturę społeczności państwowej. Innymi słowy, tak długo, jak trwa państwo, tak długo istnieje również władza. Po czwarte, władza państwowa jest suwerenna. Państwo nie dzieli własnej władzy z żadną inną instancją rządzącą. Ramy dla tak pojmowanej władzy wyznaczają prawo moralne, ukonstytuowane w prawie Bożym, oraz dobro wspólne. Po piąte, władza państwowa jest bezstronna, co oznacza gotowość do realizacji interesu ogółu społeczeństwa. Niedopuszczalne są zatem sytuacje, kiedy państwo realizuje tylko i wyłącznie interesy uprzywilejowanych grup społecznych. Po szóste, władza państwowa jest służebna. Organa władzy powoływane są do istnienia, aby służyć społeczeństwu, a także pojedynczym obywatelom⁵⁵. Nie mają zatem racji bytu formy ustrojowe, w których nastąpiła zupełna absolutyzacja władzy. Władza nie może istnieć dla siebie samej (absolutyzacja), ale zawsze istnieje dla kogoś (przesłanka personalistyczna)⁵⁶.

Bez elementu porządkującego nie sposób wyobrazić sobie urzeczywistnienia natury społecznej człowieka. Ostatecznym kryterium dla wykonywania władzy – czynnikiem właściwie wyznaczającym granice władzy – jest jednak Bóg⁵⁷. W ramach idealnego odwzorowania – a więc w ramach permanentnego odniesienia do Boga – wyróżniają się takie jego aspekty, jak element jedności czy miłość, jaką darzą siebie Osoby Boskie. Porządek właściwy Królestwu Niebieskiemu podlega urzeczywistnianiu przez jednostki zaangażowane w życie społeczne i polityczne. W tej kwestii jest akcentowane niemalże dosłowne zastosowanie ewangelicznej nauki o przynależaniu talentów przekazywanych przez Boga człowiekowi. Stosowny fragment znajduje się w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*, w punkcie dotyczącym szczególnych zdolności osób, podejmujących się pełnienia odpowiedzialnych funkcji politycznych: „Ci, którzy pragną wykonywać zawód polityka i posiadają odpowiednie uzdolnienia, niech przygotowują się do uprawiania tej sztuki zarazem trudnej i bardzo szlachetnej i starają się ją wykonywać, nie pamiętając o dobru własnym i korzyściach materialnych”⁵⁸. Zaangażowanie polityczne, o którym nauczają Ojcowie Soborowi, ukonstytuowane jest

⁵³ KDK 74; zob. również: A. Z w o l i ń s k i, *Życie społeczno-polityczne...*, s. 224n.

⁵⁴ Zob. KKK 1900–1903.

⁵⁵ Por. C. S t r z e s z e w s k i, *Katolicka nauka społeczna*, s. 500nn., za: A. Z w o l i ń s k i, *Życie społeczno-polityczne...*, s. 224n.

⁵⁶ Zob. T. H e r r, dz. cyt., s. 344n.

⁵⁷ Zob. PiT 47–52.

⁵⁸ KDK 75.

bezpośrednio w ludzkiej naturze. Człowiek niejako sam z siebie przekracza ramy cielesności, by na coraz większą skalę napełniać swoją egzystencję Bożym życiem. Owo stwierdzenie odsyła do postulatu doskonalenia, będącego w gruncie rzeczy partycypacją w Bożych darach⁵⁹.

Docelowa rzeczywistość działania jednostek, odpowiednio uzdolnionych do pełnienia władzy, jest określona poprzez kształtowanie w konkretnych uwarunkowaniach społeczno-politycznych następujących wartości: sprawiedliwość, braterstwo oraz humanizacja relacji ludzkich⁶⁰. Wyżej wymienione cnoty wskazują, iż proces doskonalenia społecznego staje się tożsamy ze wzrostem miłości społecznej, centralnie pozycjonującym osobę w ramach społeczności państwowej.

III. OSOBA JAKO FUNDAMENT DEMOKRATYCZNYCH FORM USTROJOWYCH

Współczesne systemy społeczne i polityczne, ukształtowane na podstawie tradycji chrześcijańskiej, zakładają nadrzędną pozycję osoby. Benedykt XVI w *Caritas in veritate*, odnosząc się do sposobu funkcjonowania struktur politycznych, wskazuje na „zasadę centralnego charakteru osoby ludzkiej”⁶¹. Personalistyczne kryteria oceny systemów polityczno-prawnych, zgodnych z nauką chrześcijańską, są zawarte w *Gaudium et spes* w paragrafie, w którym jest mowa o *Współpracy wszystkich w życiu publicznym*: „W pełni zgodne z naturą ludzką jest to, aby poszukiwać takich struktur polityczno-prawnych, które coraz lepiej i bez żadnej dyskryminacji dostarczałyby wszystkim obywatelom skutecznej możliwości wolnego i aktywnego uczestnictwa zarówno w ustanawianiu podstaw prawnych wspólnoty politycznej, w kierowaniu państwem, określeniu obszarów działania i celów różnych instytucji, jak również w wyborze rządzących”⁶². Realizacja wskazanych powyżej postulatów jest możliwa najlepiej w demokracji, na co zwraca uwagę Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus*⁶³.

W nauczaniu Jana Pawła II w kwestii demokracji pojawia się zagadnienie odniesienia do wartości i norm moralnych. Etyka stanowi fundament społeczności. Wartości fundamentalne, które urzeczywistniają obywatele, nie mogą podlegać regułom demokratycznym. Poddawanie pod głosowanie wartości życia, wolności sumienia itd. rodzi nie tylko relatywizm, ale skutkuje kształtowaniem systemów wrogich człowiekowi, zmierzających wręcz do unicestwienia rodzaju ludzkiego⁶⁴. W aspekcie genezy totalitaryzmu wskazuje się na systemy, które zakwestionowały

⁵⁹ Zob. tamże 14n.

⁶⁰ Por. tamże 35.

⁶¹ B e n e d y k t XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Kraków 2009, 47 (cyt. dalej: CiV); zob. również: J. S z u l i s t, *Perspektywy ludzkiego rozwoju. Kluczowe zagadnienia encykliki „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, Pelplin 2009, s. 51n.

⁶² KDK 75.

⁶³ Zob. CA 46.

⁶⁴ Zob. J a n P a w e ł II, *Encyklika „Evangelium vitae”*, w: T e n z e, *Encykliki*, Kraków 1996, t. 2, s. 69n. (cyt. dalej: EV); A. Z w o l i Ń s k i, *Demokracja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 104.

obiektywną prawdę, wyrażającą fundamentalne dla demokracji wartości: „Historia uczy, że demokracja bez wartości łatwo się przemienia w jawny lub zakamuflowany totalitaryzm”⁶⁵.

Demokracja zyskuje autentyczność poprzez zgodność z prawem, jak też na skutek zachowania godności osoby ludzkiej jako nienaruszalnego *principium*. Prawo w nauczaniu Jana Pawła II nie tylko porządkuje funkcjonowanie państwa w sensie określania sposobu działania, ale przede wszystkim musi gwarantować dobro osób, a więc każdego obywatela z osobna. Dobro osób dotyczy zachowania podmiotowości jednostek, tworzących wspólnotę polityczną. Obywatele w państwie, ukształtowanym na podstawie chrześcijańskich zasad życia społecznego, realizują właściwą sobie wolność, wpisaną w kanon przepisów prawa naturalnego. Ów proces w następujący sposób przedstawia św. Tomasz z Akwinu: „Prawo naturalne jest niczym innym, jak światłem poznania złożonym w nas przez Boga; przez nie poznajemy, co należy czynić, a czego należy unikać. To światło lub to prawo dał Bóg człowiekowi przy stworzeniu”⁶⁶. Postępowanie człowieka wedle zasad prawa naturalnego gwarantuje wzrost w doskonałości oraz postęp na drodze rozwoju społeczności. Warto przy tym nadmienić, iż ustawodawstwo państwo powinno stanowić uszczegółwienie postulatów zawartych w prawie naturalnym⁶⁷.

Demokracja pozwala rozwijać naturalną dynamikę osoby ludzkiej, wpisaną w system praw i przyjmującą chrześcijańską koncepcję władzy. Konieczność rozwoju struktur politycznych postulował Benedykt XVI w *Encyklice „Caritas in veritate”*: „władza musi być uregulowana przez prawo, przestrzegać konsekwentnie zasady pomocniczości i solidarności, być podporządkowana realizacji dobra wspólnego, zaangażować się w realizację autentycznego integralnego rozwoju ludzkiego, inspirowanego wartościami miłości w prawdzie. Ponadto władza ta powinna zostać uznana przez wszystkich, być w stanie rzeczywiście każdemu zagwarantować bezpieczeństwo, przestrzeganie zasad sprawiedliwości i prawa”⁶⁸. Określona powyżej koncepcja władzy jest owszem sytuowana przez Benedykta XVI na poziomie stosunków międzynarodowych; jednakże powinna znajdować zastosowanie również na poziomie społeczności państwowych.

Demokracja stanowi system angażujący obywateli do udziału w życiu politycznym. Charakter owego zaangażowania wyznacza zasada uczestnictwa, do której nawiązuje zarówno teologia moralna⁶⁹, jak i katolicka nauka społeczna. Uczestnictwo stanowi naturalną konsekwencję subsydiarności. Obywatele społeczności państwowej powinni mieć nieskrępowaną możliwość uczestniczenia w życiu społecznym i politycznym. Wszelkie ograniczenia w tym zakresie stanowią naruszenie wolności, przysługującej każdej jednostce. Powracając do rozważań w kwestii demokracji, należy stwierdzić, iż uczestnictwo jest fundamentem systemów demokratycznych. Obywatele, którzy sami sprawują władzę lub delegują należny sobie głos repre-

⁶⁵ CA 46.

⁶⁶ Św. T o m a s z z A k w i n u, *In duo praecepta et in decem Legis praecepta expositio*, c. 1, cyt. za: KNSK 140.

⁶⁷ Por. J. S z u l i s t, „Starajcie się o pomyślność kraju” (*Jer 29,7*). *Udział świeckich w życiu politycznym w oparciu o nauczanie społeczne Kościoła*, Pelplin 2007, s. 52–56.

⁶⁸ C*iv* 67.

⁶⁹ Zob. S. O l e j n i k, *Teologia moralna życia społecznego...*, s. 44–48.

zentantom, odpowiedzialni są nie tylko wobec społeczności, ale również względem dobra wspólnego. Wskazana powyżej niejako dwukierunkowa odpowiedzialność (względem społeczności oraz względem dobra wspólnego) kształtuje ducha odpowiedzialności w szerszym znaczeniu, mającej na celu dobro człowieka⁷⁰. Uczestnictwo w ramach demokracji skutkuje poczuciem wzrostu solidarności. Decyzja o podjęciu ważnych funkcji społecznych i politycznych powinna być motywowana pragnieniem służby drugiemu człowiekowi, określanemu ewangelicznie jako bliźni. Zasada uczestnictwa, jak uczy *Katechizm Kościoła Katolickiego*, pozwala odkrywać wartość każdego człowieka właśnie z uwagi na posiadaną godność⁷¹.

ZAKOŃCZENIE

Wspólnota polityczna istnieje ze względu na dobro osób, czyli obywateli, tworzących daną społeczność państwową. Powyższa zależność pozwala stwierdzić, iż wspólnota polityczna stanowi grupę, w której dobro osób jest dobrem nadrzędnym. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, podejmując zagadnienie wspólnot politycznych, zwraca uwagę na dwie kluczowe zasady, regulujące odniesienia międzyosobowe. Pierwszą z nich jest dobro wspólne, którego realizacja skutkuje etycznym i ontycznym rozwojem jednostek oraz społeczności. Drugą z wymienionych zasad jest solidarność, będąca wyrazem miłości społecznej i sprzyjająca kształtowaniu postawy braterstwa. Solidarność stanowi również stwierdzenie swoistej współzależności procesów, zachodzących w obrębie społeczności. W zakresie obopólnych zależności należy definiować postulaty pomocy i ofiarności na rzecz potrzebujących.

Wspólnoty polityczne z natury swojej domagają się przyjęcia kryterium porządkującego, którym jest władza. Rządzenie jest w swojej istocie służbą dobrem wspólnemu oraz obywatelom. Władza posiada swoje źródło w Bogu i jest elementem wynikającym z natury rzeczy stworzonych.

Realizacja personalistycznego charakteru społeczności państwowej jest najlepiej możliwa w demokracji. Należy jednocześnie zastrzec, iż demokratyczne formy rządzenia zakładają permanentne odniesienie do wartości, będących zarówno fundamentami, jak i granicami, wyznaczającymi styl rządzenia.

Nauczanie autorów *Katechizmu Kościoła Katolickiego* niejako przypomina o zasadzie, iż pielęgnowanie relacji nadrzędności troski o dobro osoby w ramach wspólnoty politycznej jest budowaniem Królestwa Bożego. Człowiek wierny Bożym nakazom przemienia świat na bardziej ludzki.

⁷⁰ Por. *KNSK* 189n.

⁷¹ Por. *KKK* 1913–1917.

THE PERSONALIST IDENTITY OF THE POLITICAL COMMUNITY

SUMMARY

The central position of the person in the community life determines the personalist character of the society. Therefore, one cannot account for the specificity of the life within a society ignoring the holistic understanding of the human being. Among all the human communities mentioned by the *Catechism of the Catholic Church* it is the political community which places the individual human person in the centre of it. The objective of this paper is to present the relationship between preserving the indelible integrity of the human dignity and the efficiency of the successful fulfilment of the tasks which the political community is up to. The article is divided into three chapters. The first one deals with scriptural references relevant to the topic of the political community which the authors of the *Catechism* quote. The second chapter outlines the key elements of the *Catechism's* concept of the political community. The final chapter characterises the Christian democracy as such a political regime that provides the best protection of the dignity of the human person as well as the human rights. The teaching of the *Catechism of the Catholic Church* serves as a kind of a reminder that to prefer the care for the good of a person in the framework of the political community means to build the Kingdom of God. The man who remains faithful to the divine precepts transforms the world into a more humane one.

DIE PERSONALISTISCHE IDENTITÄT DER STAATLICHEN GESELLSCHAFT

ZUSAMMENFASSUNG

Die zentrale Position der Person in den zwischenmenschlichen Beziehungen entscheidet über den personalistischen Charakter der Gesellschaft. Man kann das Leben der Gesellschaft nicht ohne die integrale Konzeption der Person verstehen. Die politische Gesellschaft existiert aufgrund der Bewahrung der Würde der Person, die im Staat als die Bürger funktioniert. Die Person ist also im Staat von der ersten Bedeutung. Der *Katechismus der katholischen Kirche* spricht deshalb im Kapitel über die politischen Gesellschaften vom Gemeinwohl und von der Solidarität als den Prinzipien, die die Person immer im Zentrum hinstellen.

Die Verwirklichung der Postulate des Personalismus ist in der Demokratie am besten möglich. Diese Machausübung garantiert die Bewahrung der Freiheit. Diese Eigenschaft der Menschennatur ist grundlegend. Die Freiheit ist aber durch die Prinzipien und die Werte begrenzt, die die christliche Herkunft haben.

Die Sorge über die Person entscheidet über den Ausbau des Reiches Gottes in der Welt. Die Treue an Gott ändert die irdische Wirklichkeit in der Richtung des Humanismus.